

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Paldanius, Hilikka

Title: Kuinka pohtivuutta edellyttävään tehtävänantoon vastataan? : erilaiset kirjoittajaäänet lukiolaisten historian esseissä

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kasvatus & Aika

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Paldanius, H. (2020). Kuinka pohtivuutta edellyttävään tehtävänantoon vastataan? : erilaiset kirjoittajaäänet lukiolaisten historian esseissä. *Kasvatus ja aika*, 14(2), 35-56.
<https://doi.org/10.33350/ka.84069>

Kuinka pohtivuutta edellyttävään tehtävänantoon vastataan? Erilaiset kirjoittajaäänät lukiolaisten historian esseissä

Hilkka Paldanius

Tutkimuksessa tarkastellaan, millaisin kielellisin keinoin lukiolaisten aineistopohjaisissa historian esseissä pohditaan tehtävänannon kysymystä. Aineistona on 52 suomalaisesta lukiosta kurssikokeen yhteydessä kerättyä esseevastausta. Tutkimus on tekstintutkimusta, jonka teoreettisena ja menetelmällisenä viitekehyksenä on suhtautumisen teoria. Analyysissa keskitytään esseiden lopetuksissa esiintyviin kirjoittajaääniin, joiden muodostumiseen vaikuttavat erilaiset sitoutumisen ja asennoitumisen ilmaukset. Tulokset osoittavat, että pohdinta toteutuu esseissä erilaisten kirjoittajaäänten välityksellä: Arvottajan ääni muistuttaa suostuttelemaan pyrkiville tekstilajeille tyypillistä ja analysoijan ääni eritteleville ja akateemisille teksteille tyypillistä suhtautumista. Molemmat äänet voivat toteutua eri tavoin sen mukaan, kuinka varmana tai epävarmana asiat esitetään, ja erityisesti spekuloiava ääntä voidaan pitää toisia pohtivampana. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että tehtävänannon vaatimus pohdinnasta voidaan tulkita monin tavoin. Historian opetuksessa sekä tehtävänantojen laadinnassa tulisi kiinnittää huomiota erilaisten koevastauksen piirteisiin ja vaatimuksiin.

Johdanto

Artikkelissa tarkastelen esseitä historian koevastauksen yhtenä muotona.¹ Esseen kirjoittamisen hallinta on keskeistä koulussa menestymisen kannalta (Schlepperegell 2004), joskin esseitä on pidetty hankalasti määriteltävänä tekstinä (Luukka 1993; Matsuda & Jeffery 2012). Eri oppiaineissa ja kouluasteilla esseemuotoisiin vastauksiin yleisesti liitetty piirre

¹ Artikkelini on osa väitöskirjatyötä, joka liittyy Suomen Akatemian rahoittamaan hankkeeseen Engaging in disciplinary thinking: historical literacy practices in Finnish general upper secondary schools. Tutkimustani on rahoittanut Koneen Säätiö.

on aiheen pohdinta. Esimerkiksi äidinkielen esseetä kuvataan pohtivaksi tekstiksi, jossa kirjoittajan oma ääni ja erilaisten näkökulmien keskustelu tehdään näkyväksi (Takala 1987; Juvonen 2010; Makkonen-Craig 2010). Niin esseen tekstilajin kuin pohdinnanakin ilmene-
misen tavat voivat kuitenkin vaihdella oppiaineiden ja tehtävänantojen välillä. Opiskelijat voivat ymmärtää tehtävänannon monella tapaa, ja he voivat olla eri tavoin harjaantuneita vastauksien tuottamiseen (Kalliokoski 2006, 249).

Pohdintaa on kiinnostava tarkastella erityisesti historian näkökulmasta, sillä opetuksen lähtökohtana tulisi olla historian luonne tiedonalana (Opetushallitus 2015, 170). Opiskeli-
joilta edellytetään taitoa tulkita historiallisia lähteitä sekä taitoa havainnoida ja selittää
menneisyyden tapahtumien välisiä syy-seuraussuhteita ja ajallisia ulottuvuuksia. Pelkkä
faktojen ulkoa opiskelu ei siis riitä, vaan historiassa olisi tärkeää oppia myös esittämään
perusteltuja tulkintoja historiallisten lähteiden pohjalta. (Young & Leinhardt 1998; Rantala
& Ahonen 2015; Monte-Sano 2016.)

Tutkimukseni näkökulma on kielitieteellisessä tekstien sekä tekstilajien tutkimuksessa.
Genret eli tekstilajit ymmärretään jokseenkin vakiintuneina sosiaalisen toiminnan muotoi-
na, joilla on jokin yhteisössään tunnistettava viestinnällinen päämäärä (Bhatia 2004). Tek-
stilajien rajat eivät kuitenkaan ole ehdottomia, ja toisiaan muistuttavien tekstien katsotaan
muodostavan intertekstuaalisia sekä hierarkkisia yhteyksiä toisiinsa (Bhatia 2004, 57). Esi-
merkiksi koevastauksen voi nähdä ylägenrenä, jonka alaisuuteen kuuluu monenlaisia eri
oppiaineissa kirjoitettavia ja arvioitavia tekstilajeja (ks. Mikkonen 2010, 36). Opiskelijoilla
on kokemusta koevastauksen kirjoittamisesta lukuisissa oppiaineissa, ja näissä kirjoittamis-
tilanteissa muodostetut käsitykset esseen tai ylipäätään koevastauksen tekstilajista voivat
vaikuttaa myös historian esseen kirjoittamiseen (Schleppegrell 2004; ks. myös Makkonen-
Craig 2008, 213–214).

Historian esseetä voi siis tarkastella suhteessa siihen, miten koulussa kirjoittamista, ko-
evastauksia ja niihin kuuluvaa pohdintaa on eri oppiaineissa kuvattu. Historian ylioppilasko-
keessa pohdintatehtäviin ja tiedollisia ristiriitoja sisältäviin tehtäviin yhdistetään historiatie-
don tulkinnallisuus sekä syy-yhteyksien monitahoisuus ja kompleksisuus (Ylioppilastutkin-
tolautakunta 2019). Historian teksteistä on sanottu, että erityisesti erittelevissä ja argumen-
toivissa teksteissä – eli esseen kaltaisissa tekstilajeissa – on oleellista sellaisten kielellisten
resurssien hallinta, joiden avulla esitetään kirjoittajan omia näkökumia ja tulkintoja (Coffin
2006). Historian oppiaineessa kirjoitettavia tekstejä on tutkittu Suomessa aikaisemmin pää-
asiassa kasvatustieteen näkökulmista. Tutkimuksissa huomio on ollut erityisesti lähteiden
parissa työskentelyssä, jonka on todettu olevan haastavaa opiskelijoille. Opiskelijoilla on
hankaluuksia vertailla erilaisia lähteitä keskenään ja yhdistää historian kontekstittietoa tul-
kintojen esittämiseen. (Rantala & van den Berg 2013; Veijola 2016; Kouki & Virta 2017.)

Kielitieteen näkökulmasta opiskelijoiden kirjoittamia tekstejä on tutkittu Suomessa
lähinnä äidinkielen ja kirjallisuuden näkökulmasta. Äidinkielen päättökokeen tehtävänan-
not voivat pyytää esimerkiksi erittelemään, tarkastelemaan, analysoimaan ja pohtimaan
(Makkonen-Craig 2008; Kauppinen 2011). Pohdinta taas on kuvattu omien näkökulmien ja
erilaisten äänten vuoropuheluna (Juvonen 2014, 57). Samanlaisena pohdinta näyttäytyy
myös terveystiedon ylioppilaskokeen vastauksissa (Paldanius 2013, 88). Oppiaineiden
välisten erojen näkökulmasta on kiinnostavaa, että äidinkielen päättökokeessa tehtävänan-
non edellyttämä tietovaranto pohjautuu pääosin kirjoittajan omaan kokemukseen ja lisäksi

jonkin verran kulttuurisen ja yhteiskunnallisen tietämyksen hyödyntämiseen (Kauppinen 2011, 105–106). Historian tehtäviin vastattaessa taas oleellista on historian sisältötietojen hallinta, ja lukiotasolla myös kirjoittajan tekstissään esittämien arvioiden tulisi pohjautua ennemminkin yleiseen tietoon kuin omakohtaiseen kokemukseen (Coffin 2006, 158–159). Myös aineistopohjaisissa tehtävänannoissa esitetyt tulkinnat tulisi sitoa kontekstitietoon historian tapahtumista (Veijola 2016; Rantala & van den Berg 2015).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen esseemuotoisia koevastauksia, joissa tulee esittää tulkintoja kylmän sodan aloittajasta tehtävänantoon liittyvien historiallisten dokumenttien avulla. Tutkimuksessa kysyn, millaisin kielellisin keinoin tehtävänannon edellyttämä pohdinta toteutuu esseissä. Keskityn analyysissä esseiden lopetuksiin, sillä lopetusjakso on koulussa kirjoitettavissa teksteissä tyypillisesti kirjoittajan omia ajatuksia ja pohdintoja esittävä tekstin osio (Coffin 2006, 161–162; Komppa 2012, 104; Paldanius 2017, 223). Tutkimukseni aineistona on lukion historian kurssikokeen vastauksia, jotka on tuotettu osana interventiotutkimusta (Veijola 2016). Esittelen aineistonkeruun tarkemmin tutkimuksen toteutusta käsittelevässä luvussa. Intervention toteuttanut Anna Veijola on analysoinut esseitä sisällönanalyttisesti, ja tulosten perusteella esseiden ongelmana on muun muassa se, että aineistona olevien dokumenttien kontekstualisointi niiden syntyajankohtaan oli puutteellista eivätkä useimmat opiskelijat tuoneet dokumenttien ristiriitoja esiin (Veijola 2016). Tulosten perusteella herää kysymys siitä, millä tavoin esseissä tuodaan esiin kirjoittajan omaa ajattelua eli toisin sanoen pohdintaan liitettäviä piirteitä.

Hyödynnän pohdinnan analyysissä kirjoittajaäänänen (authorial voice) käsitettä, jolla tarkoitetaan tekstiin rakentuvan kirjoittajan suhtautumista esitettyihin asioihin. Kirjoittajaääni vaikuttaa siihen, millaisena tekstissä esitetyt asiat näyttäytyvät ja millainen oletettu lukija tekstiin rakentuu. (Bahtin 1986 [1952–1953]; Martin & White 2005; Hyland 2005; Coffin 2006.) Asiat voidaan esittää esimerkiksi kyseenalaistamattomana faktana, tai lukijaa voidaan pyrkiä vakuuttamaan tulkintojen oikeellisuudesta. Tekstiin voi myös rakentua asiaan epävarma kirjoittajaääni. Analysoimalla esseiden lopetuksiin syntyviä kirjoittajaääniä avaan sitä, millaisin tavoin tehtävänannon vaatimus pohdinnasta toteutuu historian esseemuotoisissa koevastauksissa. Näin osaltaan valotan tämän monitahoisen ja opiskelussa keskeisen tekstilajin piirteitä sekä historian tekstitaitovaatimuksia.

Seuraavassa luvussa avaan tutkimuksen teoreettisen ja menetelmällisen viitekehyksen sekä esittelen, mitä historian teksteissä esiintyvistä äänistä on käyttämiä teorioiden valossa aikaisemmin sanottu. Tutkimuksen toteutusta käsittelevässä luvussa kuvaan analyysin etenemisen. Arvottavia ja analysoivia kirjoittajaääniä tarkastelevassa luvussa pureudun esseistä löytämiini kirjoittajaääniin. Viimeisessä luvussa kokoan tulokset ja pohdin, millaisina löytämiäni kirjoittajaääniä voidaan pitää historian esseiden tekstilajin ja tekstitaitojen näkökulmista.

Kirjoittajaäänien suhtautumisen teoriassa

Opiskelijoiden kirjoittamista on tutkittu paljon äänen ja asennoitumisen näkökulmista, sillä niiden katsotaan olevan keskeisiä erilaisten diskurssien ja tekstilajien rakentumisessa (esim. Coffin 2006; Hyland & Guinda toim. 2012; Juvonen 2014). Hyödynnänkin analyysissäni suhtautumisen teoriaa (appraisal theory), joka keskittyy vuorovaikutussuhteita muodostaviin kielen merkityksiin (Martin & White 2005). Teorian avulla on mahdollista valottaa

sitä, miten tekstiin rakentuva kirjoittajaääni suhtautuu esittämiinsä asioihin eli onko teksti esimerkiksi tietoa neutraalisti toistava, asioista voimakkaasti argumentoiva vai tietoa epäilevä. Kun pohtivuus nähdään aiheen käsittelytapaan kohdistuvana edellytyksenä, kirjoittajan suhtautumisen analyysi mahdollistaa pohdinnan ilmenemistapojen kuvaamisen.

Suhtautumisen teorian taustalla on ajatus tekstien dialogisuudesta: tekstit ovat aina vuoropuhelussa kaikkien aikaisempien tekstien sekä tekstin oletetun vastaanottajan kanssa (Bahtin 1986 [1952–1953]). Teoria pohjautuu systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan (myöhemmin SF-teoria), jossa kieli ajatellaan ympäristössään tapahtuvana toimintana (Halliday 1978; 2014 [1985]). SF-teoriassa ja suhtautumisen teoriassa tekstien tuottamiskonketti on siis avainasemassa: teksti näyttäytyy tiettyssä tilanteessa tehtävinä tekoina ja kielellisinä valintoina (Martin & White 2005). Keskenään samanlaisia viestinnällisiä funktioita edustavia tekstejä myös pidetään saman tekstilajin edustajina (Bhatia 2004). Kun tehtävänannossa vastaukselta edellytetään esseemuotoisuutta ja pohdintaa, edellytetään tietynlaisia tekoja, jotka toteutuvat jollain tapaa tekstin eri merkitystasoilla.

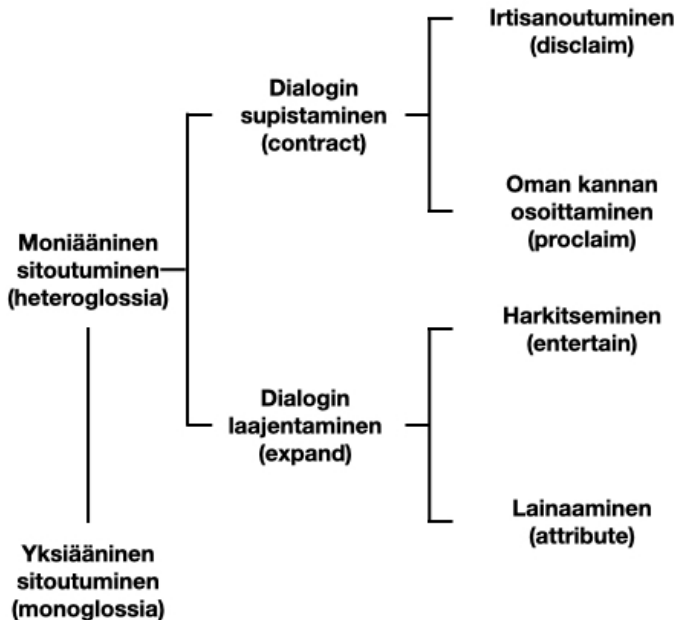
SF-teoriassa tekstin katsotaan ilmentävän yhtä aikaa kolmea eri merkitystasoa eli meta-funktioita: millaisista asioista tekstissä puhutaan, miten teksti rakentuu sekä millaisia vuorovaikutussuhteita teksti ilmentää (Halliday 1978). Pohtivuuden tarkastelun kannalta näistä viimeisin eli intersubjektinainen meta-funktio on keskeinen, sillä vuorovaikutukselliset merkitykset vaikuttavat tekstiin muodostuvaan kirjoittajaääneen ja oletettuun lukijaan (ks. Martin & White 2005, 95). Äänellä ei siis viitata aktuaaliseen kirjoittajaan – eli tässä tapauksessa opiskelijaan – vaan tekstiin erilaisten kielellisten merkitysten välityksellä rakentuvaan tuottajan ääneen.

Suhtautumisen teoriassa merkityksiä jaotellaan kolmeen tekstissä yhtä aikaa esiintyvään systeemiin, jotka ovat sitoutuminen² (engagement), asennoituminen (attitude) ja asteittaisuus (graduation) (Martin & White 2005). Näistä jokainen jakautuu vielä lukuisiin osasysteemeihin, joista esittelen tutkimukseni kannalta keskeisimmät. Pohdinnan näkökulmasta tekstin varmuusasteen ja erilaisten näkökulmien vaihtelut ovat keskeisiä, ja niitä voidaan tarkastella sitoutumisen systeemin avulla. Sitoutuminen kattaa sellaiset kielen piirteet, jotka ilmaisevat kirjoittajan suhtautumista tiedon (epä)varmuuteen (ks. kuvio 1). Teksti on yksinäinen (monoglossia), kun asiat esitetään kyseenalaistamattomina faktoina esimerkiksi myönteisissä väitelauseissa, jotka eivät eksplikoiki kirjoittajan suhtautumista (esim. ”kylmä sota kehittyi toisen maailmansodan jälkeen”). Yksiääniseen tekstiin rakentuu selostava kirjoittajaääni sekä lukija, jonka oletetaan olevan samanmielinen esityksen kanssa, sillä lukija ei pyritä eksplisiittisesti vakuuttamaan tai haastamaan näkemyksen oikeellisuudesta. (Martin & White 2005, 98–100.)

Moniäänisessä eli dialogisissa vaihtoehtoja tarjoavassa sitoutumisessa asioita aktiivisesti joko puolletaan, vastustetaan tai epäröidään, jolloin tekstistä on erotettavissa toisia ääniä sekä kirjoittajan omia näkemyksiä (Martin & White 2005, 100). Pohtivaa lähestymistapaa edellyttäviä tekstejä voi siis pitää lähtökohtaisesti moniäänisinä etenkin, kun kyseessä on aineistojen käyttöä edellyttävä tehtävänanto, jolloin tekstissä eksplisiittisesti esitetään ajatuksia toisista lähteistä. Kun moniääninen teksti on dialogia laajentavaa, siinä annetaan

2 Käytän osasysteemeissä Inka Mikkosen (2010) suomennoksia.

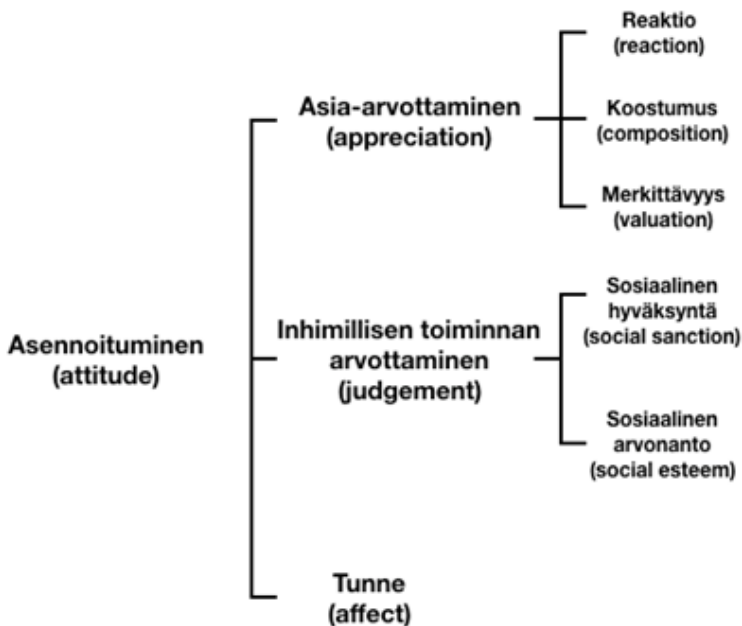
tilaa toisille äänille esimerkiksi harkitsemisen (entertain) ilmauksilla (esim. ”saattoi olla”, ”ehkä”) tai lainaamalla ulkopuolisia lähteitä (attribute) (esim. ”dokumentin mukaan”). Harkitsemisen rinnalla erityisesti akateemisten tekstien yhteydessä puhutaan väitteiden varauksesta (hedging), joilla tarkoitetaan sinänsä varmojen väitteiden esittämistä siten, että esitykseen jätetään dialogista tilaa väitteen kumoamiseksi (Luukka 1992; Hyland 2005). Moniääninen sitoutuminen voi olla myös dialogia supistavaa esimerkiksi silloin, kun esitys vahvistaa kirjoittajan omaa kantaa (proclaim) tai väitteestä irtisanoudutaan (disclaim) (Martin & White 2005: 117).

Kuvio 1. Sitoutumisen systeemi (Martin & White 2005, 134).

Keskeistä sitoutumisessa on se, että kyseessä on liukuva eikä kovin selvärajainen jatkumo: Toisessa päässä jatkumoa on epävarmempi kirjoittajaääni (esim. ”saattaa olla, että Neuvostoliitto on syyllinen”). Toisessa päässä jatkumoa ovat ilmaukset, jotka saavat tiedon näyt-täytymään kirjoittajan mielestä varmempana ja joiden avulla samaan aikaan rakennetaan lukijaa, jota pyritään vakuuttamaan (esim. ”näin ollen Neuvostoliittoa voi pitää syyllisenä”). Sitoutumisen näkökulmasta kirjoittaja voi osoittaa pohdintaa viittaamalla eks-plisiittisesti itseensä. Tällaisia kehyksiä ovat esimerkiksi yksikön ensimmäisessä persoona-muodossa olevat, erityisesti mentaaliset eli ajatteluun ja tuntemiseen viittaavat verbit (esim. ”luulen”, ”ajattelen”) sekä minusta- ja mielestäni-ilmaukset. Toisaalta asiateksteissä usein edellytetään liiallisen subjektiivisuuden karsintaa, jolloin erilaiset kirjoittajan ajatteluun ja päättelyyn viittaavat verbit saattavat olla myös nollapersoonassa (esim. ”voi ajatella”) tai passiivissa (”voidaan päätellä”).

Kirjoittajaaänen tarkastelun kannalta oleellinen on myös suhtautumisen teorian asennoitumisen systeemi (attitude), joka jakautuu kolmeen alakategoriaan: tunne (affect), inhimillisen toiminnan arvottaminen (judgement) ja asia-arvottaminen (appreciation) (ks. kuvio 2) (Martin & White 2005, 42–45). Tunnearvottamisella tarkoitetaan erilaisia tunteiden ilmauksia (esim. ”Stalin oli vihainen”). Inhimillisen toiminnan arvottamisesta taas sanotaan, että se on eräänlaista institutionaalista tunteiden ilmaisua, asennoitumista ihmisten käyttäytymistä kohtaan (Martin & White 2005, 52). Inhimillisen toiminnan arvottaminen jakautuu sosiaaliseen hyväksyntään (social sanction) (esim. ”valtiot olivat itsekkäitä”) sekä sosiaaliseen arvontaan (social esteem). Näitä kahta luokitusta erottaa se, että arvontaan ei suoraan ota kantaa inhimillisen toiminnan oikeellisuuteen (esim. ”Stalin oli tyhmä”).

Kuvio 2. Asennoitumisen systeemi (Martin & White 2005, 56–58).

Asia-arvottamisen systeemi kohdistuu toiminnan tulokseen ja asioihin eikä ihmisten käyttäytymiseen. Asia-arvottamisen luokista historian kielessä keskeinen on Caroline Coffinin (2006, 141) mukaan erityisesti merkittävyyden arviointi (valuation). Sen avulla historiassa arvioidaan tapahtumien painoarvoa, ajallisia ulottuvuuksia sekä asioiden syy-seuraussuhteita (esim. ”keskeisin syy kylmälle sodalle”).

Suhtautumisen teorian kolmas pääkategoria, asteittaisuus (graduation), on sitoutumisen ja asennoitumisen systeemien kanssa sisäkkäinen. Asteittaisuudella tarkoitetaan arvioihin ja sitoutumiseen kohdistuvia intensiteetin ilmauksia, jotka voivat loiventaa tai vahvistaa esitettyjä arvioita tai väitteisiin sitoutumista (”hyvin suuri”; ”hieman uhkaava”). Asteittaisuus-

den ilmaukset vaikuttavat tekstissä esimerkiksi lukijan suostutteluun ja vakuuttamiseen. (Martin & White 2005, 94, 135–136.)

Suhtautumisen ilmausten luokittelussa on syytä huomioida ensinnäkin, kenen suhtautumisesta tekstissä on kulloinkin kyse (Martin & White 2005); analyysissäni keskityn sellaisiin sitoutumisen ja asennoitumisen ilmauksiin, jotka eksplisiittisesti ilmaisevat kirjoittajan suhtautumista. Toiseksi oleellista on huomioida, että hyvin monenlaisia kielellisiä ilmauksia voidaan pitää arvottavina, ja usein se, mitä pidetään negatiivisena tai positiivisena, on tilanne- ja diskurssikohtaista. Martin ja White (2005, 46, 52) puhuvat eksplisiittisistä ja implisiittisistä asennoitumisen ilmauksista, joista jälkimmäiset on tulkittavissa arvottaviksi oikeastaan vain kontekstin perusteella (Martin & White 2005, 61–62).

Hyödynnän pohdinnan kuvaamisessa suhtautumisen teorian kategorioita sekä Coffinin (2006) tekemää luokitusta historian tekstien kirjoittajaaänistä. Coffinin (2006, 151–152) mukaan historian opiskelun teksteissä ilmenevä suhtautuminen voidaan jakaa karkeasti kahdenlaisiin ääniin sen mukaan, millaisia asennoitumisen ilmauksia niissä vallitsevasti hyödynnetään: tallentajaan (recorder) ja arvioijaan (appraiser). Tallentajan tekstissä on suhteellisen vähän suoria arvottamisen ilmauksia, jolloin teksti näyttyy näennäisen objektiivisena asioiden selostuksena – tekstiin rakentuu lukija, jonka oletetaan olevan saman mielinen kirjoittajan näkemysten kanssa. Arvioijan äänellä esitetyssä tekstissä taas on suhteellisesti enemmän asennoitumisen ilmauksia. Arvioijan ääniä on edelleen kahdenlaisia, jotka suomennan analysoijaksi (interpreter) ja arvottajaksi (adjudicator). Analysoijan tekstissä on pääasiassa merkittävyyden arviointia (valuation), sosiaalisen arvonannon ilmauksia (social esteem) ja vähemmän suoria sosiaalisen hyväksynnän ilmauksia (social sanction) (ks. kuvio 2). Arvottajan tekstissä taas painottuvat juuri hyväksynnän ilmaukset. (Coffin 2006, 150–155.) Lisäksi Coffin mainitsee dramatisoijan (emoter) äänen, joka sisältää paljon tunteen arviointia (affect). Coffinin mukaan tulkitsijan ääni on tyypillisempi erittelevissä ja arvottajan ääni argumentoivissa tekstilajeissa. (Coffin 2006, 154–156.)

Tutkimuksen toteutus

Aineistonani olevat esseet on kerätty suomalaisen, keskisuuren lukion historian kurssilta, jonka aikana tutkimushankkeeseen kuuluva kasvatustieteilijä Anna Veijola toteutti opetus-intervention. Opiskelijat kirjoittivat kurssin alussa yhdet aineistopohjaiset esseet. Tämän jälkeen Veijola antoi esseistä palautetta ja opetti ryhmäläisille historiallisen ajattelun ja lähteiden tulkitsemisen periaatteita. Kurssin lopussa opiskelijat kirjoittivat aineistonani olevat esseet osana kurssikoettaan. (Ks. Veijola 2016.) Esseitä on yhteensä 52, ja ne ovat kahdelta ryhmältä, joita ovat opettaneet eri opettajat. Opettajat arvioivat esseet asteikolla 1–6. Interventio-opetuksessa ei keskitytty erikseen esseen tai koevastauksen kirjoittamiseen, vaan huomio oli historiallisessa ajattelussa ja lähteiden tulkinnassa (Veijola 2016). Esseet kirjoitettiin osana koulun normaalia toimintaa, ja tutkimuksen toteutukseen saatiin lupa kunnan lukiokoulutuksen rehtorilta. Opiskelijoilta pyydettiin suullisesti lupa aineistonkeruuseen. Anonymisoimme tutkimukseen saadut esseet ja hävitimme alkuperäistekstit.

Esseiden tehtävänanto on tutkimukseni kannalta keskeinen, sillä vastauksen kirjoittaminen ja aiheen käsittelytapa lähtevät liikkeelle tehtävänannon muotoilusta (Makkonen-Craig 2008, 215–216; Kauppinen 2011). Tehtävänanto kuuluu seuraavasti:

Mitä dokumenttien perusteella voidaan päätellä kylmän sodan aloittajasta? Perustelee kantasi ja viittaa dokumentteihin, joihin tukeudut. Kirjoita pohtiva esseevastaus (n. 250–500 sanaa), jossa on selkeä kappalejako sekä aloitus- ja lopetuskappaleet. Muista määritellä ja ajoittaa keskeiset käsitteet.

Tehtävänannossa on useita osia, joiden kaikkien toteuttaminen esseessä voi olla opiskelijalle haastavaa: Ensisijaisin instruktio on kysymys ”mitä voidaan päätellä”. Tähän kysymykseen sisältyy myös tehtävän kiinnittäminen aineistoon (”dokumenttien perusteella”). (Ks. Makkonen-Craig 2008, 220.) Lisäksi tehtävänannossa on useampi tekstin rakentamista ohjaava instruktioverbi (”perustelee”, ”viittaa”, ”kirjoita”, ”muista määritellä ja ajoittaa”). Tehtävänanto siis ohjaa argumentointiin eli väitteiden muodostamiseen ja niiden perusteleamiseen. Tehtävänanto ei ole muotoilultaan aivan tyypillinen historian koetehtävä, koska siinä erikseen muistutetaan opiskelijaa vastaustekstin rakenteen osista, mutta pohtivaa lähestymistapaa voidaan edellyttää niin historian kuin muidenkin kouluaineiden tehtävänannoissa.³

Tehtävänantoon liittyy neljä kylmän sodan alkuaikoina tuotettua dokumenttia (ks. liite 1): Churchillin Rautaesirippu-puhe, brittiläinen pilapiirros Trumanista ja Stalinista, yhdysvaltalaisen kenraalin sähkösanoma presidentti Trumanille sekä *Pravda*-lehdessä ilmestynyt katkelma Stalinin puheesta. Kuhunkin dokumenttiin liittyy myös lyhyt dokumenttia kontekstualisoiva johdanto, jossa kerrotaan dokumentin tuottaja, ilmestymispaikka ja -ajankoh- ta sekä joitakin muita tulkintaa ohjaavia tietoja.

Keskityn analyysissäni esseiden lopetuksiin, vaikka pohtivaa lähestymistapaa voidaan- kin rakentaa läpi esseiden esimerkiksi erilaisten dialogisuuden hallinnan keinoin (ks. Juvonen 2014). Esseissä myös esitetään yksittäisiä kannanottoja ja esimerkiksi dokumentteihin kohdistuvia arvioita keskellä esseitä (Paldanius 2017). Tekemäni raja- ei tarkoita, että kaikki tarkastelemani lopetukset olisivat pohtivia: kirjoittajien tiedot ja taidot sekä käsitykset koe- vastauksen rakentamisesta ovat monenlaisia, joten aineistoesimerkit eivät välttämättä edus- ta sellaista aiheen käsittelytapaa, joka olisi tehtävänannon ja oppiaineen näkökulmasta onnistunut. Analysoimalla erilaisia lopetuksia saan kuvattua vastausten kielellisten piirtei- den variaatiota ja voin arvioida, millaiset kirjoittajaäännet edustavat tekstilajiin sopivaa poh- timisen tapaa.

Esseiden lopetusten analysoinnissa kiinnitän huomiota suhtautumisen teorian kaikkiin kolmeen osasysteemiin. Asennoitumisen ilmaukset (tai niiden puute) rakentavat tekstiin Coffinin (2006) luokitusta mukaillen tallentajan tai erilaisten arvioijien – arvottajan, analy- soijan ja dramatisoijan – ääniä. Pohtimisen tapaan vaikuttavat myös sitoutumisen ilmaukset eli se, miten varmana tai epävarmana ääni toteutuu (Martin & White 2005, 134).⁴ Jaottelen

3 Tehtävänanto muotoiltiin osana interventiotutkimusta, ja se hyväksyttiin myös ryhmien opettajilla. Opettajien mukaan tehtävänanto voisi esiintyä historian kurssikokeessa, ja opiskelijoille myös annea- taan historian tunneilla ohjeistusta esseiden perusrakenteesta, josta tehtävänannossa muistutetaan.

4 Myös Coffin (2006: 154–155) huomioi sitoutumisen tärkeyden tekstin rakentumisessa ja erityisesti osana vaihtoehtoisten näkökulmien esittämistä. Hänen mukaansa kirjoitustaitojen kehittyessä kehitty- vät myös taidot huomioda erilaisia näkökulmia ja tuoda tekstiin mukaan ääniä toisista lähteistä. Cof- finin (2006) analyysissä keskiössä ei kuitenkaan ole erilaisten tehtävänantotyyppien ja niihin tuotetta- vien vastausten tekstilajin kuvaus

siksi lopetuksissa esiintyvät äänet edelleen sen mukaan, ovatko ne ennemminkin asioiden eri puolia spekulioivia vai varmemmin yhtä näkökulmaa esittäviä. Myös asteittaisuuden ilmaukset vaikuttavat siihen, millaisena ääni suhtautumisen näkökulmasta toteutuu. Luokiteluni perustuu lopetuksesta syntyvään kokonaisvaikutelmaan kirjoittajaäänestä, sillä suhtautumisen ilmaukset voivat värittää koko tekstiä ja ilmaukset voivat olla myös kontekstisidonnaisia ja implisiittisempiä (Martin & White 2005, 43, 61–62). Pohdintaa rakentavat kirjoittajaäänät eivät siten ole määriteltävissä tietylle kirjoittajaäänelle ominaisten ilmausten esiintymistiheyden mukaan eikä niitä voi luokitella laskennallisesti. Kirjoittajaäänien vaihtelun vuoksi rajaus esseiden tiettyyn osaan selkeyttää analyysia.

Esittelen seuraavissa kahdessa luvussa arvottajan ja analysoijan äänellä kirjoitettuja esseiden lopetuksia. Esimerkkien perässä on aineistokoodi, jossa viimeisenä on opettajan esseenle antamat pisteet (esim. ”2p”). Aineistoni on liian suppea arvosanojen ja pohtijaäänien vertailuun, joten en keskity arvosanan ja erilaisten äänten analyysiin.

Arvottavat kirjoittajaäänät

Esseiden lopetuksista 43 on sellaisia, joissa annetaan vastaus tehtävänannon kysymykseen ja vastausta käsitellään eri tavoin kirjoittajan ääntä ilmentäen. Esseistä 9 kappaletta päättyy dokumentin erittelyyn tai historiatiedon selostamiseen, jolloin esseessä ei ole selkeää lopetusjaksoa. Keskityn analyysissani selkeämmin lopetuksen esittäviin esseisiin. Lopetuksista on erotettavissa Coffinin (2006) luokituksen mukaisesti pääasiassa kahdenlaisia kirjoittajaäänä: arvottajia ja analysoijia. Ensimmäisiä on 16 ja jälkimmäisiä 27 kappaletta. Tarkastelemani arvottajan ääneen sekoittuu usein Coffinin (2006, 156) nimeämän dramatisoijan (emoter) äänen piirteitä eli tunnearvottamista, joten en erottele näitä omiksi äänikseen.

Arvottavat ja analysoivat äänet voivat toteutua sitoutumisen näkökulmasta spekulioivampana tai varmempana, joten karkeasti luokiteltuna lopetuksissa esiintyy neljänlaisia ääniä: spekulioiva arvottaja, varma arvottaja, spekulioiva analysoija ja varma analysoija. Kukin ääni rakentaa esseeseen hieman toisista poikkeavaa aiheen käsittelytapaa, johon vaikuttaa myös kirjoittajaäänien myötä tekstiin rakentuva oletettu lukija. Erilaiset pohtimisen tavat myös jakavat piirteitä erilaisten tekstilajien kanssa.

Lopetukseen muodostuu arvottava kirjoittajaääni, kun tekstin hallitsevana piirteenä ovat voimakkaat suhtautumisen ilmaukset ja erityisesti inhimillisen toiminnan hyväksynnän arviointi. Aineistossani arvottajan ääneen yhdistyvät myös tunteen ilmaukset, joiden avulla vedotaan lukijaan. Seuraava esimerkki edustaa arvottajan äänellä kirjoitettua lopetusta, joka on sitoutumisen näkökulmasta spekulioiva. Äänelle ominaisesti historian toimijoiden tekoja tuomitaan ja niihin suhtaudutaan tunteikkaasti. Arvottava sävy rakentuu erilaisten suhtautumisen ilmausten yhdistelmästä: subjektiivisista ja dialogista tilaa supistavista kehyksistä (”itse saan”, ”mielestäni”), sosiaalisen hyväksynnän arvioista (”jyrkkä”) ja tunnearvottamisesta (”pelottava ja uhkaava sota”).

Itse saan kylmästä sodasta sellaisen kuvan, että jos Neuvostoliitto ei olisi ollut niin jyrkkä asenteissaan muuta maailmaa kohtaan, oltaisiin totaalinen, pelottava ja uhkaava sota voitu välttää. Yhdysvallat ovat aina olleet suuri ja omanlaisensa valtio, joten on paha sanoa miksi se alun perin aloitti mullistavan asevarustelunsa esittelyn käyttämällä atomipommia, sen sijaan, että olisivat käyttäneet valtaansa muilla tavoin. Toki neuvostoliitto oli tyhmä lähtiesään taas uudelleen kilpailemaan Yhdysvaltoja vastaan. Mielestäni kummallakaan osapuolella ei ollut käsitystä seurausten näkyvän vielä uhkaavana yli puolen vuosisadan jälkeenkin. Kylmän sodan ajalla kumpikin osapuoli syytti toisiaan, mikä tavallaan on oikea selvitys syylliselle. Ei nimittäin ole olemassa yhden miehen oikeuttamaa sotaa. (VN7 5p.)

Pohdinnan piirteinä esimerkissä on se, että oman kannan esittämiseen lomittuu toisten näkökulmien esittäminen ja dialogin avaaminen (”toki”, ”tavallaan”, ”on paha sanoa”), jolloin kirjoittajaani ei ole sitoutumisen näkökulmasta ehdoton. Esimerkissä on myös spekuloilvalle kirjoittajaäänelle ominainen, konditionaalisen jos–niin-yhdysrakenteen avulla ilmaistu vaihtoehtoinen tapahtumien kulku. Ilmauksia voi pitää argumentoilvalle retoriikalle ominaisena, ja yhdessä kirjoittajaan viittaavien kehysten ja arvottamisten kanssa ne rakentavat tekstiin subjektiivista ja lukijaa suostuttelevaa, argumentoilvaa sävyä. Esimerkissä esitetään myös historialle ominaisesti tulkintoja asioiden vaikutuksista merkittävyyden arvioina (”mullistava asevarustelu”, ”oikea selvitys”). Vaikuttaisi siltä, että dokumenttitekstien tunteikas retoriikka ja sananvalinnat voivat heijastua myös esseisiin (ks. myös Paldanius 2019; Kouki & Virta 2017, 45): esimerkissä kierrätetään sähkösanomassa Venäjään kohdistuva sosiaalisen arvonnannon arvio ”tyhmä”.

Pohdinta näyttää siis osassa esseitä toteutuvan arvottajan äänellä, joka muistuttaa mielihyvästä ja lukijan tunteisiin vetoavaa argumentaatiota, joka taas yhdistyy esimerkiksi suostuttelemaan pyrkiviin tekstilajeihin. Seuraava esimerkki on niin ikään spekuloilvan arvottajan äänellä kirjoitettu. Edeltävän esimerkin tapaan siinä on subjektiivisia kehymiä (”mielestäni”) ja samaan aikaan dialogia avaavaa toisten näkökulmien esittämistä (”toisaalta”) ja harkintaa (”voisi kutsua”; ”ehkä”). Spekuloinnille ominaisesti esimerkissä on vaihtoehtoisten tapahtumien esittämisiä (”olisi voitu käyttää”). Arvottajan tekstin esimerkistä tekee se, että siinä on affektiivisia ilmauksia ja valtioiden käyttäytymiseen kohdistuvia, sosiaalisen hyväksynnän arvioita:

Mielestäni koko kylmä sota vaikuttaa hölmöltä isojen poikien isottelulta ja kilpailulta kenellä on isoin lelu laatikossa. Toisaalta ymmärtäähän sen, sillä juuri oli ollut toinen maailmansota, resurssit olivat vähissä ja kaupunkeja oli tuhoutunut. Sitä voisi kutsua ehkä yliväsymykseksi. Aseihin ja riitelyyn käytetty aika olisi voitu käyttää siviilien hyväksi, mutta minkäs teet kun on sormi punaisella ja valta omissa käsissä. Dokumenttien perusteella siis Neuvostoliitto aloitti kylmän sodan käännyttämistoimillaan. Churchillin puheellakin oli mielestäni suuri osa Neuvostoliiton välien rakoiluun. Voimme olla onnekkaita, että kukaan ei varastanut Stalinin tikkaria ja saamme elää rauhassa, ainakin vielä. (VN12 5p.)

Esimerkkiä voi pitää arvottavana, mutta se kuitenkin poikkeaa tyyllillisesti muista aineistoni esseistä. Vertauskuvalliset sananvalinnat (”isoin lelu laatikossa”, ”hölmö isojen poikien isotelu”, ”Stalinin tikkari”) rinnastavat kylmän sodan lapselliseksi leikiksi. Arvottamisen näkökulmasta ilmaukset ovat negatiivisia sosiaalisen hyväksynnän arvioita. Niin ikään vertauskuva ”sormi punaisella ja valta omista käsissä” on kontekstissaan tulkittavissa valtioiden toimintaan kohdistuvaksi hyväksynnän arvioksi, jolla viitataan kylmän sodan aikaiseen uhkaan ydinsodasta (ks. Martin & White 2005, 61–62). Esimerkki on epätavallinen myös dialogisesta näkökulmasta, sillä siinä on edellä lapsellisiksi kinastelijoiksi kuvattuihin historian toimijoihin suuntautuva retorinen kysymys (”minkäs teet”) sekä viimeisessä virkkeessä tekstin vastaanottajan sisällyttämä me-muoto. Yhdessä tunnearvottamisen (”onnekkaita”) kanssa persoonamuodon valinta rakentaa lukijaa, jota vakuutellaan esitettyjen tulkintojen puolelle affektiivisten keinojen avulla.

Arvottajan ääni voi toteutua myös varmempana eli sellaisena, että sitoutumisen näkökulmasta siinä jätetään vielä edeltäviä esimerkkejä niukemmin tilaa vaihtoehdoille. Tällöin ääni ei myöskään näyttäydy kovin pohtivana. Kun dialogia supistava ääni yhdistyy arvottamiseen, tekstin affektiivinen sävy voimistuu entisestään. Seuraava esimerkki edustaa varman arvottajan äänellä kirjoitettua lopetusta. Siinä on taas dialogista tilaa supistava, kirjoittajaan viittaava mielestäni-kehys.

Kylmän sodan aloittaminen johtui mielestäni valtioiden huonoista neuvottelusuhteista. Haluttiin vain oma talous nousuun, ei ajateltu muita. Aseiden valmistus (myöhemmin ydinaseet) veivät myös tuhattomasti aikaa ja resursseja. Ei saa myöskään unohtaa toista maailman sotaa, jonka miestappiot ja köyhät valtiot runtelivat Eurooppaa vielä kylmän sodan alussa. (VM3 3p.)

Esimerkki havainnollistaa hyvin sitä, kuinka erityisesti affektiiviset ja moraaliset arviot voivat ensinnäkin olla kontekstisidonnaisia ja toiseksi heijastua laajemmin koko tekstiin (Martin & White 2005; ks. implisiittisestä arvottamisesta myös Coffin 2006, 147). Ensimmäisen virkkeen sosiaalisen arvannon arvio valtioiden neuvottelusuhteista (”huonoja”) voidaan nähdä historialle olennaisena merkityksen arviona, joka ei ota kantaa moraalisesta näkökulmasta. Affektiivinen sävy aktivoituukin toisessa virkkeessä useamman piirteen yhdistelmästä: Valtioiden personoidaan ihmisen ajatteluun ja haluihin viittaavan toiminnan avulla, josta puhutaan passiivissa (”haluttiin vain”, ”ei ajateltu muita”). Valtioista syntyy kuva eräänlaisina nimettöinä, valtaapitävinä sekä itsekkäinä toimijoina. Asennoitumisen näkökulmasta kyse on negatiivisesta sosiaalisen hyväksynnän arvioimisesta, joka täsmentää edellä esitettyä tulkintaa neuvottelusuhteiden huonoudesta. Affektiivinen sävy jatkuu esimerkin loppuosassa, jossa valtioiden toiminnan seurauksia kuvataan sosiaalisen arvannon näkökulmasta negatiivisesti (”tuhottomasti”, ”runtelivat”). Esimerkissä dialogisesti kiinnostava on myös lopun lukijaan suuntautuva muistutus ”ei saa myöskään unohtaa”, jossa nollapersoonan voi tulkita kattavan sisälleen tekstin vastaanottajan ja lukijan (Hakulinen ym. 2004, § 1347). Kuten edeltävässä esimerkissä, myös tässä pyritään vetoamaan lukijaan, ja käskymuoto entisestään voimistaa tunteikasta sävyä.

Tehtävänannon edellyttämä pohdinta siis toteutuu osassa esseitä edeltävien esimerkkien kaltaisten kirjoittajaäänien välityksellä: kirjoittaja perustelee tulkintoja osoittamalla suhtautumisensa historian tapahtumiin ja toimijoihin pääasiassa sosiaalisen hyväksynnän avulla.

Tulos yhdistyy myös historian aineistopohjaista kirjoittamista tarkastelleiden Elina Koukin ja Arja Virran (2017, 45) havaintoon: heidän aineistossaan lukiolaisten huomiot lähteistä keskittyvät historian tapahtumien emotionaaliseen arviointiin sen sijaan, että he arvioisivat lähteitä kriittisesti. Koevastauksen tekstilajin yhtenä päämääränä voidaan pitää vastaanottajan vakuuttamista ja oman näkökulman esittämistä, ja arvottajan ääni onkin erityisesti argumentoitujen historian opiskelun tekstien suhtautumisen tyyppi (Coffin 2006, 154). Aineistossani arvottajan ääneen kuitenkin sekoittuu affektiivisuutta, jolloin argumentaatio muistuttaa suostuttelemaan pyrkivää ja tunteisiin vetoavaa argumentointia. Kaikille opiskelijoille ei siten liene selvää, millainen pohdinta ja argumentaatio sopivat esseen kaltaiseen koevastauksen tekstilajiin.

Analysoivat kirjoittajaäänät

Toinen esseiden lopetuksiin rakentuva suhtautumisen tapa on analysoiva. Siinä hallitsevina piirteinä ovat asia-arvottamisen kategoriaan kuuluvat merkityksen arviot ja inhimillisen toiminnan arvottamisen kategoriaan kuuluvat sosiaalisen arvonannon arviot. Analysoivan kirjoittajan äänessä on vähäisesti arvottavan pohtijan äänelle ominaista sosiaalisen hyväksynnän arvottamista tai tunnearvottamista (ks. Coffin 2006, 151–152). Analysoijan ääni voi olla sitoutumisen näkökulmasta spekuloiiva tai varmempi. Koska tarkasteluni kohteena ovat esseiden lopetukset, myös analysoivan pohtijan ääni saatetaan kehystää subjektiivisemmin kirjoittajaan viittaamalla, mikä on lopullisen vastauksen antavalle lopetukselle ominaista (Coffin 2006, 161–162; Komppa 2012, 104). Erityisesti analysoijan äänellä kirjoitetuissa lopetuksissa myös lainataan muita lähteitä (attribute) eli pohdinnan rakentamisessa hyödynnetään dialogisuutta edistyneemmälle kirjoittajalle ominaisella tavalla (Coffin 2006, 154–155).

Seuraavassa esimerkissä on spekuloiivan analysoijan ääni, joka on dialogisuuden näkökulmasta pohtiva. Spekulointi syntyy siitä, että esimerkeissä laajennetaan dialogista tilaa: tekstiin rakentuu lukija, jolle tarjotaan erilaisia vaihtoehtoja tapahtumien kulusta esittämällä kysymyksiä (”onko mahdollista”, ”olisiko”) ja spekuloijan äänelle tyypillisesti myös konditionaalisen jos–niin-yhdysrakenteen avulla. Esimerkissä esitettäviä kysymyksiä voi pitää myös kannanottoina, joissa kysymysmuoto jättää vastauksen väitelausetta avoimemmaksi (Martin & White 2005, 105). Esimerkissä on siis pohdinnalle ominaista kirjoittajan tulkintojen ja vaihtoehtoisten näkökulmien vuoropuhelua, mutta ääntä voi pitää vastaustekstin näkökulmasta myös liian epävarmana:

Dokumentit sijoittuvat 2. maailmansodan tienoille, joten kirjoitukset/kuvat ovat olleet suuressa vaikutuksessa kansaa ja johtoa kohtaan. Pohtiessa kyseisiä dokumentteja herää ajatus kansojen: Venäjä ja Yhdysvaltojen oikeasta suhteesta. Oppikirjan tekstin mukaan maiden suhde oli vuosina 1946 ja 1947 vielä hyvä, joten onko mahdollista, että Iso-Britannia on saanut välit hiertymään entisestään. Jos todellisuudessa propagandan levittämisen myötä, Yhdysvallat onkin lähtenyt kilpailemaan Venäjää vastaan vasta Iso-Britannian kommenttien myötä, niin ilman maiden mustamaalaamista, olisiko kylmää sotaa koskaan syttynyt, kummankaan osapuolen taholta? (RM29 2p.)

Esimerkissä arvioidaan dokumenttien vaikutusta merkityksen arviolla ("suuressa vaikutuksessa") sekä arvioidaan suurvaltojen välejä ("oikeasta suhteesta", "hyvä"), mutta muuten teksti on asennoitumisen näkökulmasta melko neutraali. Esimerkki on siinä mielessä poikkeuksellinen, että siinä pohtiva jakso kehystetään pohtivaksi ("pohtiessa"), mitä voi pitää eksplisiittisenä viittauksena tehtävänannon muotoiluun. Myös oppikirjan lainaaminen (attribute) on esseissä harvinaista ("oppikirjan tekstin mukaan"), sillä oppikirja ei ole tehtävänannon aineistona; Coffin (2006, 154) mukaan dialogi toisten äänten ja lähteiden kanssa on edistyneen kirjoittajan merkki. Vaikka juuri oppikirjan lainaaminen on harvinaista, esimerkki havainnollistaa hyvin sitä tekstien verkostoa, jonka osa koevastaus on (ks. Makkonen-Craig 2008, 213) ja joita opiskelun tekstissä käytetään vuoropuhelun rakentamisen lähteenä.

Edeltävä esimerkki on siinäkin mielessä kiinnostava, että siinä osoitetaan kirjoittajan huomioivan myös dokumenttien ulkopuolista kontekstietoa historiasta ("todellisuudessa"). Esseissä onkin jonkin verran tulkintoja, joissa esitetään yhden vastauksen perustuvan dokumentteihin, mutta lisäksi esitetään toinen, dokumenteista irralliseksi kehystetty päätelmä. Samoja esseitä tarkastelleen Veijolan (2016) mukaan esseissä on sisällöllisesti ollut ongelmana se, että dokumenttien tulkinnassa ei hyödynnetä tarpeeksi historiallista kontekstietoa. Monissa pohdinnoissa viitataan tehtävänannon muotoiluun "mitä dokumenttien perusteella voi päätellä", joka on siis saatettu joissain esseissä tulkita siten, että vastauksen tulee perustua ainoastaan dokumenttien tarjoamaan tietoon.

Varman analysoijan tekstissä hyödynnetään erilaisia dialogisuuden ilmauksia kuin varman arvottajan tekstissä, joka on lukijan tunteisiin vetoavaa. Seuraava analysoijan äänellä kirjoitettu esimerkki on erilaisten äänten vuoropuhelun näkökulmasta pohtiva, mutta edellyttävään esimerkkiin verrattuna asiastaan varmempi:

Dokumenttien pohjalta voi sanoa Neuvostoliiton olevan pääsyyllinen kylmän sotaan, koska se aloitti Itä-Euroopan muuttamisen kommunistiseksi. Toisaalta tämä ei ole suora hyökkäys USA:aa vastaan. Trumanin opin mukaan USA:n tulee estää kommunismin leviäminen, kun taas Breznevlin opin mukaan Neuvostoliitto pyrkii takaamaan kommunismin säilymisen eri maissa. Kylmän sodan syttymiseen johti siis dokumenttien perusteella se, että USA hermostui NL:n toimista Itä-Euroopassa, eli NL periaatteessa oli aloittaja. Vaikka Pravda-lehdessä Stalin kertookin, että NL:n pyrkimykset ovat rauhantahtoisia ja niiden tarkoituksena on vain turvallisuuden parantaminen, perimmäinen tarkoitus todennäköisesti oli kommunistisen aatteen levittäminen, ja pyrkimys maailmanvaltaan. (VM11 4p.)

Esimerkissä on analysoijan äänelle tyypillisiä merkityksen arvioinnin (valuation) ilmauksia ("suora hyökkäys", "perimmäinen tarkoitus"). Analysoijan äänellä kirjoitetussa pohdinnassa ei esitetä sosiaalisen hyväksynnän tai tunteen arvioita arvottajan äänen tapaan, vaikka tällaisia arvioita voidaan esittää dokumentin äänellä kehystettynä (attribute) ("Stalin kertookin"). Spekuloivana voidaan pitää sitä, että esimerkissä laajennetaan dialogista tilaa ("toisaalta"; "vaikka"). Vastaustekstin funktion näkökulmasta sopivana dialogisuuden piirteenä voi pitää sitä, että lopputulos esitetään varmalla äänellä, muttei täysin ehdottomasti: Kannanotto kehystetään nollapersoonalla ("voi sanoa"), jolloin tulkinta vaikuttaa suoraa

kirjoittajaviittausta (esim. ”mielestäni”) yleispätevämmältä väitteeltä (ks. Hakulinen ym. 2004, § 1347). Lopussa on myös harkinnan ilmaus (”todennäköisesti”), jonka funktio ei ole niinkään epäroidä tulkintaa, vaan esittää selkeä väite ottamatta siihen liian tiukasti kantaa. Samankaltainen varausten esittäminen on tyyppillistä tieteelliselle tekstille (Luukka 1992; Hyland 2005).

Coffin (2006, 158) esittää analysoijan äänen olevan tyyppillinen historiaa selittävässä tekstilajeissa (explaining genres), mutta nähdäkseni edeltävillä esimerkeillä on lisäksi myös argumentoivia tehtäviä esseiden tekstilajissa: Esimerkin lopussa on retorinen kuvio, jossa esitetään ensin myönnytys, eli osoitetaan vaikka-lauseessa Stalinin sanomiset joiltain osin mahdollisiksi, minkä jälkeen myönnytys kumotaan (ks. Mikkonen 2010, 105). Kuviota edeltävät lukuisat perustelut, joissa vedotaan dokumentteihin sekä Trumanin ja Breznevinkin oppeihin. Esimerkkiin rakentuu siten lukija, jota pyritään vakuuttamaan erilaisia näkökulmia esittämällä ja perustelemalla tulkintaa historiatiedon avulla. Historian tekstitaitojen kannalta historian tapahtumiin keskittyvä pohdinta on oletettavasti arvostetumpaa kuin arvottajan äänelle ominaiset, tunteisiin vetoavat argumentit.

Esseissä pohdinta voi kohdistua seuraavan esimerkin tapaan myös suuremmin dokumenttien tuottajiin, mitä voi pitää yhtenä historian tekstitaidoille keskeisen lähdeyön (ks. Nokes 2013) eli lähteiden taustojen tulkittamisen eksplikointina. Esimerkki edustaa taas analyysoivaa kirjoittajaa, joka sijoittuu varmuusasteikolla pikemminkin varmaan kuin spekuloiivaan päähän.

Näiden kaikkien dokumenttien perusteella voitaisiin pitää Neuvostoliittoa pääsyyllisenä kylmään sotaan. Edelleen, suurin osa niistä on länsimaisia, mutta ne tukevat toisiaan niin hyvin, (jopa Neuvostoliittolaista) että se luo uskottavan kuvan Neuvostoliiton aggressiivisuudesta. Lisätään vielä ideologiset erimielisyydet, ja kylmän sodan ainekset ovat valmiit. (VM9 4p.)

Esimerkissä tulkinta kehystetään tehtävänannon mukaisesti dokumentteihin perustuvaksi. Väite ilmaistaan passiivissa, jolloin se näyttäytyy yleisempänä totuutena (”voitaisiin pitää”) kuin subjektiivisesti kehystetty väite. Konditionaali muodostaa kuitenkin johtopäätökselle hienoisen varauksen, kuten myös edeltävän esimerkin varaukseksi tulkittava adverb ”todennäköisesti”. Esimerkissä historian lähdeyötä ilmentää dokumenttien kontekstualisointi länsimaisiksi sekä lähteiden vertaaminen toisiinsa (”tukevat toisiaan niin hyvin”, ”luo uskottavan kuvan”) (Nokes 2013). Lähdeyöstä muodostuu argumentti, jonka johtopäätöksenä on monitulkintainen arvio Neuvostoliiton aggressiivisuudesta; kyse voisi olla moraalisesti painottuvasta sosiaalisen hyväksynnän arviosta mutta yhtä lailla myös sosiaalisesta arvonnannosta. Viimeinen virke näyttäytyy lopetukselle ominaisena kokoavana kanneetina. Se viittaa kylmään sotaan liittyviin poliittisiin ristiriitoihin, joita on käsitelty aikaisemmin esseessä.

Sitoutumisen jatkumo on kiinnostava: Varmalla äänellä esitetyt tulkinnat voivat olla objektiivisemmin tai subjektiivisemmin kehystettyjä. Erityisesti jälkimmäisten tulkinta on haastavaa siitä näkökulmasta, onko kyseessä dialogia supistava oman kannan vahvistaminen (pronounce) vai laajentaako esitys dialogia kehystäessään näkemyksen vain kirjoittajan näkemykseksi eikä yleiseksi totuudeksi (ks. Martin & White 2005, 108). Seuraavan esimer-

kin olen luokitellut varmaksi analysoijaksi, joka ei varsinaisesti pohdi, vaan ainoastaan esittää kokoavan lopputuloksen:

Suurimmat syyt kylmälle sodalle olivat mielestäni kahden suurimman valtion, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton toisistaan täysin eroava politiikka. Eroava politiikka johti erinäisiin toimiin, jotka kiristivät tunnelmaa, mutta yhtä kylmän sodan aloittajaa ei mielestäni voi nimetä. (VN13 6p.)

Asennoitumisen näkökulmasta esimerkissä on analysoijan äänelle ominaisesti merkityksen arviointeja (”yhtä kylmän sodan aloittajaa”) sekä myös asia-arvottamiseen kuuluvan koostumuksen arvio (”eroava politiikka”). Varmaa sävyä rakentaa asteittaisuuden arvio (”täysin”). Kyseisessä esseessä on aikaisemmin eritelty kylmän sodan tapahtumia, ja lopullinen näkemys on kehystetty muuta tekstiä subjektiivisemmin (”mielestäni”) (Coffin 2006, 161–162). Aineistossani monet varman analysoijan äänellä kirjoitetut tekstit ovatkin sellaisia, että niissä eri näkökulmia esitetään pitkin esseetä, ja lopetus on lyhyt ja aikaisempaa eriteltyä kokoava (ks. myös Paldanius 2017, 223). Esseessä ei tällöin ole pidempää pohtivaa lopetusta, jolloin tekstin kirjoittajaani vaikuttaa entistä varmemmalta.

Myös seuraava esimerkki on varman analysoijan äänellä kirjoitettu, ja edeltävän esimerkin tapaan se lähinnä tiivistää esseen ydinasiat niitä juurikaan pohtimatta:

Dokumenteista käy ilmi se, että toisen maan teot johtivat toisen maan vastaiskuun. Kylmän sodan alkamisesta tuskin voidaan syyttää jotain tiettyä valtiota. Menneisyyden liittoutumiset ja kriisit ovat kyteneet monissa maissa ja vaikuttaneet tekoihin ja valintoihin. (VN24 5p.)

Esimerkissä esitetään dokumentteihin tukeutuen tulkinta tapahtumien syy-seuraussuhteista ja sen jälkeen vastaus tehtävänannon pääkysymykseen: kannanotto muodostuu analysoijan äänelle ominaisesta merkityksen arviosta (”jotain tiettyä valtiota”). Edeltävien varman analysoijan äänellä esitettyjen päätelmien tapaan vastaukseen kohdistuu varaus (”tuskin”), joka jättää sinänsä varmalle väitteelle dialogista tilaa (Luukka 1992).

Varman analysoijan äänellä kirjoitetuissa lopetuksissa kirjoittajan näkemys tulee selvästi ilmi, ja lukijaa vakuutetaan historian tapahtumiin ja dokumenttien piirteisiin vedoten, mikä on lukion historiassa arvostettu tekstintaitojen piirre. Lopetusten perusteluissa eksplikoidaan erilaiset näkökulmat ja ilmaistaan selvästi, mitä mieltä kirjoittaja on, eli dialogisuuden näkökulmasta kirjoittajan näkemys jää esseessä voimaan (ks. myös Juvonen 2010, 37). Selkeää lopputuloksen ilmaisemista on pidetty hyvän historian esseen piirteenä (Coffin 2006, 150), mutta tämän luvun viimeiset, varman analysoijan ääntä edustavat lopetukset eivät enää näyttäyty kovin pohtivina. Ne lähinnä esittävät koonnin esseessä aikaisemmin esitetystä analyysistä, jolloin esityksiä voisi pitää ennemminkin aihetta erittelevinä tai lopullista argumenttia vahvistavina.

Tulokset ja pohdinta

Olen tarkastellut artikkelissani kielellisiä keinoja, joilla lukiolaisten historian esseevastauksen lopetuksissa pohditaan tehtävänannon aihetta. Analyysini perusteella esseiden lopetuksissa näkyy tekstilajin viestinnällinen tehtävä eli pyrkimys vakuuttaa lukija tehdyistä tulkinnoista ja pohtia aihetta eri näkökulmista: suurimmassa osassa lopetuksista ei ainoastaan

selosteta historian tapahtumia tallentajan äänellä, vaan myös esitetään historian tekstitaitojen kannalta keskeisesti tulkintoja erilaisten kirjoittajaäänien avulla.

Erotin lopetuksista kaksi kirjoittajaääntä – arvottajan ja analysoijan –, jotka mukailevat Coffinin (2006) esittämiä historian tekstien kirjoittajaääniä. Molemmat äänet voivat toteuttaa spekulioivampana tai varmempana. Molemmissa äänissä on nähtävillä pyrkimys lukijan vakuuttamiseen, eli esseitä voi pitää historian tapahtumista argumentoivina teksteinä. Pohdinnan aikaisempien kuvausten perusteella spekulioivaa ääntä voidaan pitää varmaa ääntä pohtivampana, sillä pohdintaan kuuluu kirjoittajan äänen ja muiden äänten välinen vuoropuhelu ja dialogin laajentaminen. Varmuusaste on kuitenkin jatkumo, ja liian spekulioiva ääni ei analyysini perusteella sovi esseevastaukseen, jonka funktio on osoittaa tehtävänannon aiheen hallintaa ja kirjoittajan osaamista; historian koevastauksessa arvostetaan päätelmien ja kirjoittajan oman kannan esittämistä (Coffin 2006). Vastaavasti taas sitoutumisen jatkumon toisen pään ääniä eli hyvin varmana asiansa esittävää kirjoittajaääntä ei voi pitää pohtivana, sillä varma kirjoittajaääni ei jätä tekstiin tilaa dialogisille vaihtoehdoille. Pohdinnan esittäminen vaatineekin kirjoittajalta harjaantumista siihen, millainen interpersoonainen lähestymistapa on sopiva erilaisissa tehtävänannoissa ja vastauksen osissa.

Pohdinnan rakentumisen tapaan vaikuttaa keskeisesti myös asennoituminen. Kiinnostava havainto on se, että arvottajan äänellä kirjoitettuihin lopetuksiin yhdistyy sosiaalisen hyväksynnän arvioiden lisäksi tunteen ilmauksia ja subjektiiviseksi kehystettyjä arvioita, jotka ovat Coffinin (2006) luokittelussa dramatisoijan äänelle ominaisia. Arvottajan ääneen sisältyy myös tyyllillisesti kohosteisia sananvalintoja. Arvottava pohdinta näyttäytyykin lukijan tunteisiin vetoavana, suostuttelemaan pyrkivänä argumentaationa, vaikka tekstissä spekuloidisiin moniäänisesti. Omakohtainen ja tunneperäinen argumentointi ei oletettavasti ole enää lukiotasolla historian tekstitaitojen kannalta toimiva strategia (ks. Coffin 2006, 159). Tarkastelemieni esseiden tehtävänantoon kuuluvien dokumenttien tekstit ovat tyylliltään affektiivisia, ja myös se voi osaltaan heijastua esseisiin.

Analysoijan tekstissä taas pohdinta on analyttistä ja usein historiatietoon nojaavaa, mikä näkyy siinä, että tekstissä on eksplisiittisiä sosiaalisen arvonannon muttei niinkään sosiaalisen hyväksynnän tai tunteen ilmauksia. Tekstiin rakentuu siten lukija, jota vakuutetaan asioihin eikä tunteisiin vedoten. Spekuloivan analysoijan tekstissä pohdinta toteutuu sitoutumisen näkökulmasta erilaisten näkökulmien huomioimisena: sekä dialogia laajentavina harkinnan ilmauksina että dialogia supistavina ilmauksina, kuten oman kannan lausumisena. Oman kannan esittämisiin kohdistuu kuitenkin usein akateemiselle diskurssille tyypillisiä väitteiden varauksia. Coffinin (2006, 154) mukaan analysoijan ääni on tyypillinen ennemminkin erittelevässä kuin argumentoivassa tekstissä, mutta aineistossani erityisesti pohtivissa eli eri näkökulmia esittävässä analysoijan äänissä on piirteitä myös akateemisille teksteille tyypillisestä asia-argumentoinnista (argument as inquiry) (ks. Meiland 1989).

Lopetuksissa siis osataan esseemuotoiseen koevastaukseen kuuluvasti argumentoida, mutta pohdinnan keinojen variaatio voi kieliä siitä, ettei opiskelijoille välttämättä ole täysin selvää, millaista historian esseevastauksen kaltaiseen asiatekstiin kuuluva argumentointi ja pohdinta on. Historian tekstitaitojen näkökulmasta keskeistä ei välttämättä ole niinkään yhden oikean vastauksen esittäminen vaan ennemminkin erilaisten tulkintojen tarkastelu (Monte-Sano 2016, 312; Veijola ym. 2019, 62–63), jolloin pohtivan lähestymistavan voisi ajatella sopivan hyvin historian oppiaineen tekstiin. Vaikka historiatieto on monitulkintais-

ta, historiassakin arvostetaan sitä, että kirjoittaja osaa arvioida eri tulkintojen pätevyyttä (Beck & Jeffery 2009, 237). Joissain spekuloiivan analysoijan äänellä kirjoitetuissa teksteissä kirjoittajan tulkinta tehtävänannon kysymyksestä voi jäädä epäselväksi. Toisaalta taas liian varmallalla äänellä kirjoitettu lopetus voi näyttäytyä arvottajan äänellä esitettäessä mielihoidemäisenä ja analysoijan äänellä esitettäessä ennemminkin erittelevänä kuin pohtivana. Historian oppiaineen esseevastaukseen sopivimpana pohdintana näyttäytyvät siis sellaisen analysoijan äänellä kirjoitetut lopetukset, joissa jätetään dialogisesti tilaa vaihtoehdoille, mutta kuitenkin esitetään selkeästi jonkinlainen perusteltu lopputulos.

Tutkimukseni perusteella kirjoittajat yhdistävät esseevastauksen tekstilajiin vaatimuksen argumentaatiosta ja myös eri näkökulmien esittämisestä, joka on liitetty ainakin äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen esseen pohdintaan. Äidinkielen oppiaineella lieneekin edelleen vahva asema opiskelijoiden sosiaalistamisessa lukion kirjoittamisen käytänteisiin. Äidinkielen ylioppilasaineissa kirjoittajan mielipiteen tulisi erottua muiden äänten vuoropuhelusta (Juvonen 2010, 40), ja ”liian pohtivassa” tekstissä näin ei välttämättä ole. Äidinkielen vastauksissa pohdinnalta edellytettävä tietovaranto voi myös nojata omakohtaiseen kokemukseen (Kauppinen 2011), kun taas historiassa pohdinnan tulisi kietoutua vankasti historian sisältötietoon. Näin ollen historian opetuksessa olisi tärkeä eksplikoida, miten opiskelijan tulisi huomioida vastauksessaan historiatiedon tulkinnallisuus, mutta samaan aikaan vakuuttaa lukija asia-argumentaation keinoin. Pohdinnan monitulkintaisuuden vuoksi historian tehtävänantojen muotoilussa lienee myös syytä kiinnittää huomiota siihen, että vaatimus pohdinnasta saattaa ohjata osaa opiskelijoista vääranlaiseen – esimerkiksi liiaksi kirjoittajan omaan tietovarantoon perustuvaan – aiheen käsittelytapaan.

Esseiden lopetuksiin keskittyvä kielellinen analyysi havainnollistaa esseissä esiintyviä kirjoittajaaäniä ja tuo esiin samaan tehtävänantoon kirjoitettujen esseiden kielellisen variaation. Jatkossa olisi kiinnostavaa tarkastella erilaisten äänten ja arvosanojen välisiä yhteyksiä suuremman aineiston avulla tai esimerkiksi haastatteleamalla opettajia arvioinnin perusteista. Tutkimukseni tulosten pohjalta voisi myös toteuttaa analyysin, jossa tarkastellaan kirjoittajaaänten rakentumista kokonaisessa esseessä. Tehtävänannon edellyttämä pohtiva lähestymistapa aiheeseen näyttäytyisi tekstianalyysin perusteella toteutuvan hyvin monenlaisin tavoin, joista kaikki eivät välttämättä edusta koevastauksen tekstilajin ja toisaalta historian tekstitaitojen kannalta odotuksenmukaista tapaa. Oppiaineiden välillä voi olla eroja siinä, mitä pohtivuudella tarkoitetaan, ja siksi tehtävänannon muotoiluun sekä erilaisten tekstilajien kirjoittamisen opetukseen tulisi kiinnittää huomiota myös historian oppiaineessa.

Kirjallisuus

- Bahtin, Mihail 1986 [1952–1953]. The problem of speech genres. Teoksessa Emerson, Caryl & Holqvist, Michael (toim.), *M. M. Bakhtin: Speech genres and other late essays*. Austin: University of Texas Press, 60–102. <https://doi.org/10.2307/2498895>
- Bhatia, Vijay K. 2004. *Worlds of written discourse*. London: Continuum.
- Coffin, Caroline 2006. *Historical discourse. The language of time, cause and evaluation*. London: Continuum.

- Hakulinen, Auli, Vilkkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta, Alho, Irja (toim.) 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halliday, M. A. K. 1978. *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.
- Halliday, M. A. K. 2014 [1985]. *An introduction to functional grammar*. Uudistettu yhdessä M. I. M. Matthiessenin kanssa. London: Arnold.
- Hyland, Ken 2005. Stance and engagement: a model of interaction in academic discourse. *Discourse studies* 7 (2), 173–192. <https://doi.org/10.1177/1461445605050365>
- Hyland, Ken & Guinda Sancho (toim.) 2012. *Stance and voice in written academic genres*. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137030825>
- Juvonen, Riitta 2010. Evaluoiva *että*-yhdyslause ja retoriset rakenteet suomenkielisessä ylioppilasaineessa. *Virittäjä* 114 (1), 39–70.
- Juvonen, Riitta 2014. *Kirjoitelma ja tekijän ääni. Kehystämisen yhdyslauseet suomenkielisen ylioppilasaineen dialogisuuden hallinnassa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Kalliokoski, Jyrki 2006. Tekstilajin taju ja toisella kielellä kirjoittaminen. Teoksessa Mäntynen, Anne, Shore, Susanna & Solin, Anna (toim.), *Genre – tekstilaji*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 240–265.
- Kauppinen, Anneli 2011. Mitä äidinkielen kokeessa pyydetään, mitä saadaan? Teoksessa Kauppinen, Anneli, Lehti-Eklund, Hanna, Makkonen-Craig, Henna & Juvonen, Riitta (toim.), *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukiodien opiskelijoiden tekstimaiset ja kirjoitustaitojen arviointi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 95–117.
- Komppa, Johanna 2012. *Retorisen rakenteen teoria suomi toisena kielenä -ylioppilaskokeen kirjoitelman kokonaisrakenteen ja kappalejaon tarkastelussa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Kouki, Elina & Virta, Arja 2017. Towards critical literacy: students' reading skills and source evaluation. Teoksessa Pyyry, Noora, Tainio, Liisa, Juuti, Kalle, Vasquez, Raine & Paananen, Maiju (toim.), *Changing subjects, changing pedagogies: diversities in school and education*. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 34–51.
- Luukka, Minna-Riitta 1992. Varmuuden kahdet kasvot tieteellisessä tekstissä. *Virittäjä* 96 (4), 361–379.
- Luukka, Minna-Riitta 1993. Opiskeluessee tekstityyppinä. *Virittäjä* 97 (3), 408–410.
- Makkonen-Craig, Henna 2008. Neljä näkökulmaa erääseen tekstilajiin. Äidinkielen ylioppilaskokeen tehtävänannot 2003–2006. *Virittäjä* 112 (2), 207–234.
- Makkonen-Craig, Henna 2010. Ylioppilasaine ja päättökokeen tavoitediskurssi. Genre ja varjogenre. Teoksessa Lappalainen, Hanna, Sorjonen, Marja-Leena & Vilkkuna, Maria (toim.), *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 206–252.
- Matsuda, P. K. & Jeffery, Jill 2012: Voice in student essays. Teoksessa Ken Hyland & Carmen Sancho-Guinda (toim.), *Voice and stance in academic writing*. New York: Palgrave Macmillan, 151–165. https://doi.org/10.1057/9781137030825_10
- Meiland, Jack W. 1989. Argument as inquiry and argument as persuasion. *Argumentation* 3 (2), 185–196. <https://doi.org/10.1007/bf00128148>

- Mikkonen, Inka 2010. ”Olen sitä mieltä että...” Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Monte-Sano, Chauncey 2016. Argumentation in history classrooms: a key path to understanding the discipline and preparing citizens. *Theory into practice* 55 (4), 311–319. <https://doi.org/10.1080/00405841.2016.1208068>
- Nokes, Jeffery 2013. *Building students’ historical literacies. Learning to read and reason with historical texts and evidence*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203137321>
- Opetushallitus 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.
- Paldanius, Hilikka 2013. *Pohdinta terveystiedon ylioppilaskoevastauksissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Paldanius, Hilikka 2017. Historian esseevastauksen funktionaalinen rakenne. Teoksessa Latomaa, Sirkku, Luukka, Emilia & Lilja, Nina (toim.), *Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa – Language awareness in an increasingly unequal society*. AFinLAN vuosikirja 2017. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 219–238.
- Paldanius, Hilikka 2019. Selostuksesta tulkintoihin: aineistojen esittäminen lukiolaisten historian esseissä. *Virittäjä* 123 (3), 347–372. <https://doi.org/10.23982/vir.70430>
- Rantala, Jukka & Ahonen, Sirkka 2015. *Ajan merkit. Historian käyttö ja opetus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rantala, Jukka & van den Berg, Marko 2013. Lukiolaisten historian tekstitaidot arvioitavina. *Kasvatus* 44 (4), 394–407.
- Takala, Sauli 1987. Pohdiskeleva kirjoitelma, essee. –Teoksessa Anneli Vähäpassi (toim.), *Todellisuuden kuvaamista, pohdintaa ja arviointia edellyttäviä kirjoitustehtäviä ja niiden arviointi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B, 147–155.
- Veijola, Anna 2016. Nuoret ja historian tekstitaidot: tiedon vastaanottamisesta käsittelyyn ja käyttämiseen. *Nuorisotutkimus* 34 (3), 3–18.
- Veijola, Anna & Sulkunen, Sari & Rautiainen, Matti 2019. Historiallisen tiedon luonne ja historian tekstikäytänteet lukiolaisten kuvaamana. *Kasvatus & aika* 13 (2), 53–67. <https://doi.org/10.33350/ka.75134>
- Ylioppilastutkintolautakunta 2019. *Historian koe 26.9.2019 Hyvän vastauksen piirteet* [www-lähde]. < https://drive.google.com/file/d/1qvzk_qVm7a_w0qLhs35qbWXXvPf_j70GR/view > (Luettu 1.11.2019).
- Young, Kathleen & Leinhardt, Gaea 1998: Writing from primary documents. *Written communication* 15 (1), 25–68.

Liite 1. Verkkoliite

Dokumenttien linkit on päivitetty 4.11.2019.

Tehtävänanto

Mitä dokumenttien perusteella voi päätellä kylmän sodan aloittajasta? Perustele kantasi ja viittaa dokumentteihin, joihin tukeudut. Kirjoita pohtiva esseevastaus (n. 250–500 sanaa), jossa on selkeä kappalejako sekä aloitus- ja lopetuskappaleet. Muista määritellä ja ajoittaa keskeiset käsitteet.

Dokumentti 1. Winston S. Churchill (Ison-Britannian pääministeri 1940–1945):

"Rautaesirippu-puhe", 5. maaliskuuta 1946. < <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/> >

Varjo on langennut näyttämölle, joka vielä hetki sitten oli Liittoutuneiden voiton valaisema. Kukaan ei tiedä mitä Neuvosto-Venäjä ja sen Kommunistinen internationaali aikovat tehdä lähitulevaisuudessa ja missä ovat rajat, jos niitä edes on, niiden ekspansiolle ja käännytystyölle.

[...]

Stettinistä Itämeren rannalta Välimerelle Triesteen on laskeutunut rautaesirippu mantereen poikki. Tuon linjan takana ovat vanhojen Keski- ja Itä-Euroopan maiden pääkaupungit. Varsova, Berliini, Praha, Wien, Budapest, Belgrad, Bukarest ja Sofia, kaikki nämä kuuluisat kaupungit asukkaineen ovat nyt niin sanoakseni Neuvostoliiton etupiirissä, eivätkä ainoastaan eri tavoin ilmenevän Neuvostoliiton vaikutuksen vaan paljolti myös Moskovan yhä tiukkenevan valvonnan alaisena.

Vain Ateena – kuolemattoman maineen omaava Kreikka – on vapaa päättämään tulevaisuudesta vaaleissa brittiläisten, amerikkalaisten ja ranskalaisten valvonnassa. Venäjän hallitsema Puolan hallitus on houkuteltu tekemään huomattavia ja laittomia toimia Saksan suuntaan, ja parhaillaan tapahtuvat miljoonien saksalaisten joukkokarkoitukset kärsimyksineen ovat ennennäkemättömiä. Kommunistiset puolueet, jotka kaikissa näissä itäisen Euroopan valtioissa olivat hyvin pieniä, on kaikkialla nostettu etuoikeutettuun valta-asemaan, joka ei vastaa niiden kannatusta, tavoitteena totalitarismi. Kaikissa tapauksissa on päädytty poliisihallituksiin, eikä Tšekkoslovakiaa lukuun ottamatta todellista demokratiaa ole missään.

Dokumentti 2. Tämä EH Shepardin pilapiirros julkaistiin 18.6.1947 brittiläisessä *Punch*-lehdessä. Kuvassa Truman ja Stalin ovat taksikuskeja, jotka hankkivat asiakkaita. Asiakkaat on nimikoitu "Turkki", "Unkari", "Bulgaria" ja "Itävalta". (http://www.johndclare.net/cold_war8.htm)

Pilakuvaa ei julkaista tekijänoikeudellisista syistä. Kuva on nähtävissä osoitteessa:

< <https://punch.photoshelter.com/image/I0000qPKGiy7WDrU> >.

Dokumentti 3. Sähkösanoma kenraali Walter Bedell Smithiltä Yhdysvaltain presidentille. Tässä sähkösanomassa kenraali Smith kirjoittaa Yhdysvaltain presidentille käymästään keskustelusta generalissimus Stalinin kanssa. (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134362.pdf?v=be59b1b381f4a316454babccac27f6f2>)

HUIPPUSALAINEN

Ulkoministeriö, saapuva sähke.

5. huhtikuuta 1946

Hän puhuu herra Churchillin puheesta Fultonissa voimakkain sanankääntein, pitäen tätä epäystävällisenä tekona ja tarpeettomana hyökkäyksenä itseään ja Neuvostoliittoa kohtaan, jollaista, jos se olisi suunnattu Yhdysvaltoja kohtaan, ei olisi koskaan Venäjällä sallittu. Hän vihjasi tämän puheen ja monien vastaavien tapahtumien viittaavan selkeään neuvostovastaiseen suuntaukseen Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. [...]

"Venäjä", hän sanoi, "kuten viimeisten vuosien tapahtumat ovat osoittaneet, ei ole tyhmä, ja me osaamme erottaa ystävät mahdollisista vihollisista." [...]

Viitatessaan Presidentin esittämään kutsuun vieraillla Yhdysvalloissa, hän totesi toivovansa voivansa vastata myöntävästi. Hän kuitenkin totesi: "Ikä vaatii veronsa. Lääkäri kieltävät minulta makustamisen, ja minua pidetään tiukalla ruokavaliolla. Kirjoitan presidentille, kiitän häntä ja selitän syyt siihen miksen voi saapua."

Dokumentti 4. *Pravda*-lehdessä julkaistu lainaus Josif Stalinilta, 1946. Artikkelin ilmestyi *Pravdassa* pian brittiläisen poliitikko Winston Churchillin puheen jälkeen. < <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1946/03/x01.htm> >

Seuraavia olosuhteita ei tule unohtaa. Saksalaiset toteuttivat maahantunkeutumisen Neuvostoliittoon Suomen, Puolan, Romanian, Bulgarian ja Unkarin kautta. Saksalaiset pystyivät toteuttamaan invaasiionsa näiden maiden kautta, koska näissä maissa oli tuolloin Neuvostoliitolle vihamieliset hallitukset. [...]

Jotkut mahdollisesti haluavat unohtaa ne valtavat uhraukset joilla neuvostokansa varmisti Euroopan vapauttamisen Hitlerin ikeestä. Mutta Neuvostoliitto ei voi niitä unohtaa. Joten voiko tulla yllätyksenä, että Neuvostoliitto, huolestuneena turvallisuudestaan tulevaisuudessa, pyrkii varmistamaan, että näissä maissa olisi Neuvostoliitolle lojaalit hallitukset? Kuinka kukaan, joka on järjissään, voisi kuvata näitä Neuvostoliiton rauhantahtoisia pyrkimyksiä laajentumishalusena toimintana?

FM Hilikka Paldanius on väitöstutkija Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitoksella.

